

ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АПК УКРАЇНИ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ПРОДОВОЛЬЧОМУ РИНКУ

Постановка проблеми. Про низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському продовольчому ринку свідчать: низька ефективність цієї галузі порівняно з іншими країнами; невідповідність структури українського експорту попиту країн ЄС на сільськогосподарську продукцію; невелика частка підприємств, сертифікованих згідно міжнародних стандартів.

Значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності такі чинники, як: низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи; нерозвиненість інфраструктури АПК; недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними; недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок.

Огляд останніх досліджень. З урахуванням існуючих проблем видається доцільною реалізація заходів за такими основними напрямками, як: гармонізація вітчизняних стандартів на сільськогосподарську продукцію згідно стандартів ЄС; налагодження сучасної інфраструктури аграрного ринку; посилення кооперації господарств населення виробників сільськогосподарської продукції; налагодження співпраці між виробниками сільськогосподарської продукції та досвідними установами.

Формулювання завдання дослідження. Аграрний сектор посідає важливе місце в економіці України, тут виробляється 18% ВВП, створюється 16% валової доданої вартості, у ньому зайнято майже 25% загальної чисельності працюючих в державі.

Найбільшу питому вагу вітчизняної аграрної продукції виробляють дрібні селянські домогосподарства. Проте цілеспрямована робота щодо впровадження науково обґрунтованих технологій утримання худоби, збалансованої годівлі, ветеринарного обслуговування, селекції у підсобних господарствах не ведеться, що призводить до того, що їх продукція не відповідає вимогам якості та безпеки в рамках угод СОТ та вимог ЄС і є неконкурентоспроможною. Тому вступ України до СОТ та приєднання до зони вільної торгівлі з ЄС призведе до втрати вагомого джерела сукупного доходу сільських родин (за підрахунками експертів проблема торкнеться близько 3 млн осіб).

Виклад основного матеріалу. Відсутність належних заходів органів державного управління щодо вирішення цієї проблеми вже призвело до низки загрозливих явищ в аграрному секторі економіки України, серед яких: 1) зменшення обсягів валової продукції сільського господарства у 2007 р. у 15,8 разів порівняно з 1990 р., зменшення кількості рогатої худоби за цей період майже у п'ять разів до рівня 1945 р.; 2) заборона експорту українських живих тварин і м'яса на ринки країн ЄС; 3) зменшення обсягів експорту молока з України в країни ЄС щороку на 50% при одночасному збільшенні обсягів імпорту на 60%.

За умови збереження існуючого низького рівня конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському ринку зростає небезпека посилення таких негативних тенденцій: 1) виробники аграрної продукції недотримуватимуть доходи, що призведе до погіршення соціально-економічних умов у сільських місцевостях; 2) надалі зростатиме негативне сальдо зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС загалом та по сільськогосподарській продукції зокрема; 3) збільшиться частка імпортової продукції у сукупному споживанні продуктів харчування в Україні.

Ця проблема актуалізується з огляду на приєднання України до зони вільної торгівлі з ЄС, що призведе до перетворення вітчизняного ринку на ринок збуту європейського продовольства і продукції сільського господарства, зумовить поглиблення

кризи в АПК і розвитку сільських територій та створить загрозу продовольчій безпеці держави.

Важливість та актуальність посилення конкурентоспроможності АПК України на європейському ринку пояснюється, серед інших, такими факторами, як:

1) підвищення цін на сільськогосподарську продукцію (40% за 2007 р.) внаслідок загострення світової продовольчої кризи та збільшення виробництва й використання біологічного палива, що обумовлює збільшення потенційного попиту на вітчизняну продукцію;

2) зростання попиту у європейських країнах на органічну продукцію (вирощену без використання синтетичних хімікатів, гормонів росту, генетично модифікованих організмів (ГМО), та яка переробляється без використання консервантів, барвників, стабілізаторів), причому ціни на таку продукцію вищі на 20 – 50%, в той час, як для її вирощування в країнах ЄС використовується лише 3,5% загальних сільськогосподарських площ. Зважаючи на те, що в Україні вся вироблена сільськогосподарська продукція є органічною, вітчизняні агропідприємства є потенційними експортерами цієї продукції на ринки країн ЄС;

3) лише 20% виробленої в Україні аграрної продукції споживається в межах держави, а решту 80% можна експортувати;

4) експорт сільськогосподарської продукції становить 21% усього експорту України до країн ЄС, причому країни ЄС є найбільшим імпортером сільськогосподарської продукції у світі (обсяги імпорту цієї продукції до країн ЄС більші, ніж до США, Японії, Канади, Австралії, Нової Зеландії разом, і сягнули 67 трлн. євро у 2006 р.);

5) низька мобільність та "старіння" сільського населення (переважна частка працюючих жителів сільської місцевості зайняті у виробничій сфері сільського господарства, вони важко пристосовуються до сучасних потреб ринку, при цьому значна частка людей працездатного віку перебувають у статусі нелегальних мігрантів в країнах ЄС).

Суть та причини проблеми. Про низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на європейському продовольчому ринку свідчать:

1. Низька ефективність цієї галузі порівняно з іншими країнами – загрозливим, з точки зору продовольчої безпеки, можна вважати істотне зниження рентабельності основних видів продукції сільського господарства (зокрема, у 2005 р. рівень рентабельності зерна становив 3,1%, порівняно з 275,1% у 1990 р., насіння сояшнику – 24,3% порівняно з 236,5%, м'яса великої рогатої худоби 20,6% порівняно з 25,0% відповідно). Незважаючи на те, що показник виробництва зернових та зернобобових культур на одну особу в Україні перевищує відповідний показник в країнах ЄС (додатки 2, 3), для галузі є характерними надзвичайно низькі показники урожайності зернових – 26 ц/га (у Нідерландах 82,2 ц/га, Франції та Великобританії 67,1 ц/га), цукрових буряків – 248,2 ц/га (у Швейцарії 842,4 ц/га, Франції 773,2 ц/га.), картоплі – 128,4 ц/га (у Нідерландах 424,6 ц/га, Великобританії 424,5 ц/га) та продуктивності молочного стада – 3,5 тис. кг (у Данії 8,1 тис. кг, Нідерландах 7,1 тис. кг).

2. Невідповідність структури українського експорту попиту країн ЄС на сільськогосподарську продукцію. Значні порівняльні переваги на ринках країн ЄС Україна має лише у торгівлі жирами, маслами тваринного і рослинного походження та зерновими культурами [1]. Зважаючи на товарну структуру імпорту сільськогосподарської продукції країнами ЄС, вітчизняним аграрним підприємствам варто нарощувати експортний потенціал у таких галузях, як виробництво м'яса, насіння сояшнику, цукрового буряку, вирощування фруктів, виробництво фруктових та овочевих консервів.

3. Невелика частка підприємств, сертифікованих згідно міжнародних стандартів (наприклад, лише 3% м'ясопереробних комбінатів, 34,6% молокоперобних підприємств володіють міжнародними сертифікатами), що обумовлено високою вартістю та

складністю процесу одержання сертифікатів ISO чи HASSP (від 6 до 18 місяців), відсутністю процедури здобуття єврономера в Україні.

4. Низька якість продукції внаслідок того, що 60% сільськогосподарської продукції виготовляється дрібними приватними господарствами населення, які обмежені фінансовими, матеріальними, технологічними, інформаційними ресурсами; у виробництві аграрної продукції зайняті переважно особи без належної фахової підготовки, у результаті чого виготовлена у цих господарствах продукція втрачає конкурентні переваги не лише на зовнішніх, але й на внутрішньому ринку.

Значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної продукції АПК на зовнішніх ринках такі чинники:

а) низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи, що проявляється у високій вартості банківських кредитів та позик (невеликі суми на 2 – 3 роки під 24% у гривнях, у той час, як фермерам в країнах ЄС надаються кредити терміном до 20 років під 2-3% річних) [2], відсутності галузевих кооперативних банків (Райффайзен Банк у Німеччині, Народні банки в Іспанії та Австрії, Кооперативний банк у Великобританії були створені безпосередньо для фінансування потреб аграрних кооперативів), нерозвиненості в Україні сфери страхування кредитних та виробничих ризиків;

б) нерозвиненість інфраструктури АПК, що призводить до збільшення вартості виробництва, значних втрат продукції під час її транспортування та зберігання;

в) недостатня гармонізація українських стандартів якості з міжнародними (лише 52% українських стандартів для сільськогосподарської продукції гармонізовано з міжнародними);

г) низька капіталізація вітчизняних сільськогосподарських підприємств, яка обмежує їх можливості щодо залучення додаткових коштів для розвитку бізнесу (з січня 2005 р. до червня 2008 р. лише 12 агропромислових компаній, що працюють в Україні, провели первинне розміщення цінних паперів на зарубіжних фондових біржах загальним обсягом операцій близько 170 млн дол. США);

д) переважно низький рівень спеціалізації функціонуючих господарств – більшість вітчизняних сільськогосподарських підприємств займаються рослинництвом і тваринництвом, виробляючи при цьому 10 – 20 найменувань продукції. Навіть вузькоспеціалізовані господарства, де в структурі товарної продукції на один з її видів припадає 75% і більше, виробляють їх ще 10 або більше. Фермери країн ЄС обмежуються виробництвом лише двох-трьох видів сільськогосподарської продукції;

е) недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок в аграрному секторі, що зумовлює незадовільну якість насінневого та племінного матеріалу, обмежує продуктивність сільськогосподарського виробництва;

є) недостатня активність державної політики щодо підтримки родючості ґрунтів, яка спричинює до збільшення частки ґрунтів, які є непридатними для ведення сільського господарства (змиті, піддані вітрової ерозії, засолені, перезволожені тощо) до 20% орних земель;

ж) занепад вітчизняної машинобудівної галузі та обмеженість фінансових можливостей сільськогосподарських виробників, які зумовили зменшення кількості сільськогосподарської техніки з 652 тис. шт. у 1991 р. до 280,3 тис. шт. у 2006 р., причому 85% сільськогосподарської техніки є фізично та морально застарілою;

з) фактичне знищення кооперативних традицій, що призвело до збільшення частки виробництва сільськогосподарської продукції у господарствах населення (82% – у заготівлі молока, 63% – у заготівлі м'яса, 50% – у заготівлі яєць, 88% – у заготівлі плодово-ягідної продукції, 89% – у заготівлі овочів), тоді, як основою ефективного функціонування аграрного сектора в країнах ЄС є саме кооперативні організації, членами яких є понад 100 млн. осіб, і на яких зайнято 6 млн. найманих працівників.

Висновки. Проблема посилення конкурентоспроможності АПК України на європейському продовольчому ринку актуалізується з огляду на приєднання України до зони вільної торгівлі з ЄС, що може призвести до перетворення вітчизняного ринку на зону збуту європейського продовольства і продукції сільського господарства, зумовить поглиблення кризи в АПК. Значною мірою перешкоджають зміцненню конкурентоспроможності такі чинники, як:

- низький рівень розвитку вітчизняної фінансово-кредитної системи;
- нерозвиненість інфраструктури АПК;
- низька капіталізація вітчизняних сільськогосподарських підприємств;
- недостатня гармонізація українських стандартів з європейськими;
- переважно низький рівень спеціалізації функціонуючих господарств;
- недостатність державного цільового фінансування науково-прикладних розробок;
- недостатня активність державної політики щодо підтримки родючості ґрунтів;
- занепад вітчизняної машинобудівної галузі та обмеженість фінансових можливостей сільськогосподарських виробників;
- фактичне знищення кооперативних традицій.

Шлях до посилення конкурентоспроможності вітчизняних агропромислових підприємств та вільному виходу їх на безмежний європейський продовольчий ринок лежить через усунення вищезначених чинників.

Анотація

Проблема посилення конкурентоспроможності АПК України на європейському продовольчому ринку актуалізується з огляду на приєднання України до зони вільної торгівлі з ЄС. Шляхи посилення конкурентоспроможності вітчизняного АПК полягають в гармонізації стандартів якості, посилення експорту характерної для України органічної продукції, поглиблення спеціалізації підприємств.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, конкурентоспроможність, зовнішньоекономічна діяльність.

Аннотация

Проблема усиления конкурентоспособности АПК Украины на европейском продовольственном рынке актуализируется, учитывая присоединение Украины к зоне свободной торговли ЕС. Пути усиления конкурентоспособности отечественного АПК заключаются в гармонизации стандартов качества, усиления экспорта характерной для Украины органической продукции, углубления специализации предприятий.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, конкурентоспособность, внешнеэкономическая деятельность.

Annotation

The problem of strengthening of competitiveness of the Ukrainian AIC at the European food market becomes more urgent because of entry the Ukraine to the EU free trade zone. The ways of strengthening of competitiveness of domestic AIC consist in harmonization of standards of quality, strengthening of export of characteristic for the Ukraine organic products, deepening of specialization of enterprises.

Key-words: agroindustrial complex, competitiveness, foreign economic activity.

Список використаних джерел:

1. Державна Цільова Програма реалізації технічної політики в агропромисловому комплексі № 785 від 30.05.2007.
2. Павлова В.А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення: Монографія. – Д.: Видавництво ДУЕП. – 2006. – 276 с.
3. Смолін І.В. Конкурентоспроможність підприємства: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ. – 2006. – 204 с.
4. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України: www.kmu.gov.ua